

Zasady pisowni

Ńe z takėj dalecyji ji nie za takó dǎřemnotó. Literacki zapis dialektu kurpiowskiego.

Zasady pisowni literackiego dialektu kurpiowskiego (opracowane przez prof. Jerzego Rubacha)

System pisowni dialektu kurpiowskiego opracowany przez prof. Jerzego Rubacha funkcjonuje od 2009 roku. Przedstawiamy poniżej w skrócie podstawowe jego zasady. Zainteresowanych szczegółami i uzasadnieniami odsyłamy do cytowanej pracy prof. Jerzego Rubacha.

1. Mazurzenie.

W dialekcie kurpiowskim nie ma głosek *sz, cz, ź, dź*. Ogólnopolskie *cz* jest zastępowane przez *c*, *dź* przez *dz*, *sz* najczęściej przez *s*, rzadziej przez *ś*, *ź* najczęściej przez *z*, rzadziej przez *ż*.

Przykłady: język ogólnopolski dialekt kurpiowski

czytać cytać

deszcz desc

żyto zyto

żaba zaba

drożdże drozdze

2. Pisownia głosek protetycznych.

W dialekcie kurpiowskim wyrazy ogólnopolskie zaczynające się od *i* poprzedzane są literą *j*, a wyrazy zaczynające się od *u, o, a* literą *ł*.

Przykłady: język ogólnopolski dialekt kurpiowski

izba jizba

urok łurok

on łón

ale łale

3. Pisownia spółgłosek miękkich.

Głoski miękkie *ś, ź, ć, dź, ń* zapisywane są zawsze jednakowo jako *ś, ź, ć, dź, ń*, niezależnie od kontekstu, w którym występują.

Przykłady: język ogólnopolski dialekt kurpiowski

siano śano

ciebie ćebźe

dziad dźąd

niańka ńańka

4. Kurpiowskie odpowiedniki głosek miękkich wargowych.

język ogólnopolski dialekt kurpiowski

p' pies pś pśes

b' bicz bź bźic

f' figura ś śigóra

w' widok ź źidok

m' mieszkanie ń ńeskańe

Spółgłoski wargowe *p, b, f, w, m* są miękkie, jeżeli po nich znajduje się litera *i* w pisowni ogólnopolskiej.

5. W dialekcie kurpiowskim pojawiają się cztery samogłoski, nie występujące w literackim języku polskim.

- **Ęé** nazywane e-kreskowanym, wymawia się jako głoskę pośrednią pomiędzy ogólnopolskim **e** a **y**. Przykłady: *téz, kobźéta, krésy*. Nie ma prostej reguły na występowanie litery **é**.
- **Ěě**, nazywane 'szwa', wymawia się jako głoskę pośrednią pomiędzy ogólnopolskim **y** a głoską **a**. Przykłady: *těn, požēm, śě*. Literę **ě** pisze się zamiast ogólnopolskiego **e**, jeżeli znajduje się ono przed **m, n** lub **ń**. Na końcu wyrazu zamiast ogólnopolskiego **ę**, piszemy zawsze **ě**.
- **Ǻǻ**, którą wymawia się jako tylne **a**. Nazywamy ją a-tylnym. Przykłady: *mǻs, dǻj, grǻbta*. Nie ma prostej zasady, gdzie piszemy **i** i wymawiamy a-przednie **a** gdzie a-tylne.
- **Īī**, którą wymawia się jako głoskę pośrednią pomiędzy ogólnopolskim **i** a kurpiowskim **y**. Literę **ī** pisze się regularnie po literach **ś, ź, ć, dź, ń** oraz **j**. Zaznaczyć trzeba, że w kurpiowskim nie występuje głoska o brzmieniu takim jak ogólnopolskie **i**. Przykłady: *śīlny, źīdać, ćīcho*.

6. Głoski występujące w języku polskim, ale mające w dialekcie kurpiowskim inną wymowę.

- Literę **y** w pisowni kurpiowskiej wymawia się jako głoskę pośrednią pomiędzy ogólnopolskim **y** a **i**, choć jest ona bliższa ogólnopolskiemu **y**. Przykłady: *zyć, byk, brycka*

W kurpiowskim pisze się **y** tam, gdzie występuje **y** w języku ogólnopolskim oraz zamiast ogólnopolskiego **i** po literach **l, k, g, ch, h**. Przykłady: *lypa, kyj, źilky*. - Literę **a** w pisowni kurpiowskiej wymawia się jako przednie **a**. Dlatego nazywamy je a-przednim. Przykłady: *droga, tata, Marta*

- Literę **ó**, nazywaną o-kreskowanym w pisowni kurpiowskiej wymawia się jako głoskę pośrednią pomiędzy ogólnopolskim **o** a **u**. Przykłady: *równó, jadó, mózó*. Nie ma jakiegokolwiek generalnej reguły, że tam gdzie mamy ogólnopolskie **ó**, występuje kurpiowskie **ó**, ale przed **m, n** oraz **ń** zamiast ogólnopolskiego **o** zawsze występuje **ó**. Przykłady: *dóm, kón, sóm*.
- Litery **ę** i **ą** pokazują, że wymowa głosek może odbiegać od ich pisowni. Po kurpiowsku piszemy **ę** i **ą** w zasadzie tam, gdzie występują one w języku ogólnopolskim. Jednak choć po kurpiowsku piszemy *pręt, tędy* - wymawiamy te wyrazy jako *prënt, tëndy*.

Na końcu wyrazu zamiast ogólnopolskiego **ę** piszemy **ě**, a zamiast **ą** - piszemy **ó**. Przykłady: *robźě, łorzě, kupujó, łąkó*. Generalnie - inna jest w kurpiowskim wymowa **ę** i **ą** niż w języku polskim. Litery **ę** i **ą** wymawia się jako nosowe **ě** w przypadku **ę** i jako nosowe **ó** w przypadku **ą**. - głoski **k** i **g** w kurpiowskim są zawsze wymawiane i pisane jako twarde, np. *kedy, węgel*,

7. Głoski mające w dialekcie kurpiowskim taką samą lub zbliżoną wymowę jak w języku polskim.

- Literę **e**, nazywane **e**-zwykłym, w pisowni kurpiowskiej wymawia się tak jak literę **e** w pisowni ogólnopolskiej, np. piszemy *deska* - wymawiamy *deska*.
- Literę **u** w pisowni kurpiowskiej wymawia się tak jak literę **u** w pisowni ogólnopolskiej np. piszemy *kura* - wymawiamy *kura*, piszemy *luty* - wymawiamy *l luty*. Trudność polega na tym, że nie we wszystkich wyrazach ogólnopolskiemu **u** odpowiada kurpiowskie **u**.
- Literę **o**, nazywaną **o**-zwykłym, w dialekcie kurpiowskim wymawiamy podobnie jak w języku polskim, np.: *kot*.
- Literę **rz** w dialekcie kurpiowskim pisze się i wymawia tak jak w języku ogólnopolskim. Przykłady: *rzéka, purzycka, krzãky*. Ze względu na to, że w dialekcie kurpiowskim występuje tylko **rz**, a ogólnopolskie **ż** wymawiane jest jako **z** lub **ź**, Kurpie nie mają problemu, gdzie zapisać **ż** a gdzie **rz**. Jeśli słyszą głoskę **rz** (**ż**), zawsze jest ona pisana przez **rz**.
- Jedynym prawidłowym zapisem głoski **j** jest litera **j**. Tam, gdzie słyszymy *j*, piszemy także *j*. Przykłady: *jek, jabko, jedzěńe*, ale też uwaga: *djãbót, Holandjã*,
- **Ch** i **h** wymawia się i pisze jak w języku ogólnopolskim.

8. Spółgłoski dźwięczne *b, w, d, z, dz, rz, ź, dź, g* na końcu wyrazu są wymawiane tak jak w języku polskim bezdźwięcznie, czyli jako **p, f, t, s, c, sz, ś, ć, k**. Pisane są tak jak w języku polskim - jako dźwięczne np. piszemy *dąb* - choć wymawiamy *dap* piszemy *lew* - choć wymawiamy *lef*.

9. Ubezdźwięcznianie w czasie przeszłym.

W kurpiowskich odpowiednikach ogólnopolskich czasowników typu *mógł, mogłem, mogłeś* piszemy literę oznaczającą spółgłoskę bezdźwięczną,

a więc *mók, mókëm, mókeś*.

10. Inne uwagi.

Obok zasad, reguł przedstawionych wyżej, dialekt kurpiowski na swoim obszarze występowania posiada także pewne geograficzne zróżnicowanie w wymowie. Nie wdając się w szczegóły, nie zdziwmy się, że choć np. słowo *zęby* zapisujemy *zëby*, możemy je usłyszeć nie tylko jako *zëmby* lecz także jako *zamby*. Podobnie, słowo *chłopak* piszemy *chłopãk*, możemy je usłyszeć jako *chłopak* lub *chłopok*.

Na podstawie: Jerzy Rubach, Zasady pisowni kurpiowskiego dialektu literackiego, Muzeum Kultury Kurpiowskiej, Związek Kurpiów, Ostrołęka, 2009, zredagował: Mirosław Grzyb